

האנשים הכחולים

סיפורים צפון-אמריקאיים בני-זמננו

מיבחר ותרגום מאנגלית: משה רון

1997

הספריה החדשה

הוצאת הקיבוץ המאוחד /

ספרי סימן קריאה

משה רון: אחרית דבר

אני מקווה שהקורא הפונה עכשיו ל"אחרית הדבר" כבר בלע את כל סיפורי האנתולוגיה הזאת, שכן אין אחד מהם מעיד על שכנו. סידרם נקבע שרירותית על-פי סדר שמות מחבריהם כאלפבית העברי שלנו, סדר שגם בו מותירה הדור-משמעות של התעתיק מידה של אי-ודאות. הספר פותח בסיפור שעניינו קשר-עין בקניון "פוסטמודרני" באחת ממדינות הדרום ה"חדש", עובר ממנו לסיפור העוסק ביסודות האתיקה דרך מסכת היחסים בין בת לאם יהודיה ניצולת מתנה-השמדה, ומסתיים, לאחר עוד עשרים-ושניים טקסטים שונים זה מזה, כמעשה במצוקתה של זונה פורטוריקנית צעירה בברונקס. לעבודות אלה אין "משמעות" של ממש, אין בהן שום תרומה מהותית לכינונה של כוליות. אם יש איפיון גורף התופס לגבי המציאות הצפוף-אמריקאית ותרבותה, במיוחד אם מעמתים אותן עם מקבילותיהן אצלנו או בארצות אירופיות שונות, הרי זה הביזור. אולי דווקא בכך, ואם כן, רק בכך, נעוצה יומרתו המובלעת של אוסף זה לייצוגיות כלשהי ביחס למציאות ולתרבות אלה.

דבר אחד משותף בכל-זאת לכל הסיפורים המובאים כאן, והוא שמפתה אותי לכרוך יחד "מציאות" ו"תרבות" כאילו אין בכך שום בעייתיות. כל סיפורי האנתולוגיה הזאת מקבלים על עצמם בשתיקה את כללי היסוד של אופן הייצוג הריאליסטי בסיפורת. אני מקווה שבקביעה זו איני מטיל על עצמי את החובה להיכנס כאן ועכשיו לפילפול עיוני מפורט בשאלה המטכנסת "הריאליזם מהו?"; כוונתי בסך הכל לכך שכותבי כל הסיפורים המכונסים כאן מאמינים לכאורה כי, יהיה אשר יהיה מה שחפצו להביע ביצירותיהם, מוטב להם להציג אך ורק ישויות ואירועים שסביר, או לכל הפחות אפשר, שיתקיימו במה שמקובל על כלל קוראיהם הצפויים כ"מציאות". לשון אחר, אין כאן סתירות שבהגיגון מיניה וביה, ואין דרקונים, רוחות רפאים או פרות מרחפות באוויר – ולו היו כאלה, היה צורך לנמק את נוכחותם באמצעות חלום, הזיה או טעות של אחת הדמויות. מכוננית שהתהפכה היפוך מלא והמשיכה לנסוע ("האנשים הכחולים") מספקת את האירוע התמוה ביותר, מבחינת הסתברותו, המסופר כאן. יש אירועים סנסציוניים כסעודה של בשר כלב ("אמנות החיים"),¹ או מותו של אדם ממנת יתר של הרואין ("משוחרר בערבות"), ובשולי הדברים מוזכרים דברים מחרידים, מהוצאתו להורג של אדם בזריקה קטלנית ("האנשים הכחולים") ועד לפרשת בגידה במחנה-מוות נאצי ("מורשתה של רייזל קיירישי"). אף אחד מאלה אינו חורג בעליל ממה שנתפס בעיני הקוראת המערבית הנאורה כחלק אפשרי של ה"מציאות" האמפירית וההיסטורית. התחבולה הנראטיבית החריגה ביותר כאן היא הסיפור בגוף שני

ראה (הכוונה, שאינה מפורשת בטקסט, היא לטוארגים הנודדים במידבר סהרה, כלומר לא לשום ישות נוכחת בממשות אמריקאית). המציאות האנושית כוללת את הטעות, האשליה, השקר, האוברן, השאיפה, החלום, האוטופיה – כל אלה אופנים של הלא-מצי – ושום אמנות מימטית ראויה לשמה אינה יכולה להרשות לעצמה להתעלם ממימד זה (אף אם תבחר להורות עליו בדרך השלילה).

ראוי לציין, שאין אף באחד מסיפורים אלה הדגמה ישירה של בעיות הייצוג הלשוני-ספרותי עצמו. באנתולוגיה קודמת (מה הסיפור שלך? סיפורים אמריקאיים משנות ה-60 וה-70, הסידרה הלבנה, עם עובר: 1992) קיבצתי טקסטים שמחבריהם פנו עורף למוסכמות הייצוג המימטי ובחרו לבחון אותן מחדש בדרך משלית ביסודה. מגמה זו, שנראתה כמתווה כיוון חדש לספרות האמריקאית באותן שנים, איבדה הרבה מתגופתה ובשנות ה-80 חזרה ונדרקה לשוליים הנסיוניים של כתבי-עת אוניברסיטאיים ומו"לות אלטרנטיביות, שם היא מפרפת עדיין בעת כתיבת דברים אלה. הנוסח, שמאז תחילת המאה מעולם לא חדל להוות את הרוב הכמותי של הסיפורת הנוצרת בצפון אמריקה, חזר למעמד מוביל, ומיבחר ממיטב היצירה בנוסח זה משלהי שנות ה-70 ועד ראשית שנות ה-90 ביקשתי לכנס ולתרגם כאן. עם זאת אין הכרח מוחלט לעסוק בשאלות הייצוג בדרך של פרדוקס והדגמה משלית דווקא, וכך בשניים מהסיפורים המובאים כאן ממלא הצילום תפקיד ימטי מרכזי ("חצות ואני עדיין לא מפורסם", "טייל"). סיפורו של קרבר "אינטימיות" הוא ניתוח פסיכולוגי, חד ואפילו אזורי, של מקורות היצירה הסיפורית; המספר מאופיין בו באופן שאינו מובחן מדמותו של המחבר עצמו, וקשה שלא לזהות בו מציאות אוטוביוגרפית, מעין הומאז' לאשתו הראשונה, מריאן.

אלפי סיפורים קצרים מתפרסמים בארצות-הברית ובקנדה כל שנה. מעקב יטודי אחר התחום כולו הוא יותר מעבודה במישרה מלאה לאדם אחד, מה גם שמדובר בתוצרת של למעלה מעשור. מיבחר אידיאלי מן הראוי שיתבסס על קריאה נמצה של כל הקיים בתחום, או לפחות על מידגם נרחב מאוד. אפילו לא ניסיתי ללכת בדרך אוטופית זו. במקום זה ביססתי את החיפוש שלי על ידע קודם, על אינטואיציות פרטיות וגם על אקטים של בחירה שעשו אחריהם לפני ועל ההיררכיות המו"ליות והקאנוניות הנובעות מהן.

בראש הפירמידה, מבחינה זו, נמצאות אנתולוגיות של הסיפור הקצר האמריקאי כאשר הוא, ובסדר יורד של ערך-לכאורה, אנתולוגיות מיגדריות, תקופתיות, אזוריות, אתניות ותימטיות שונות, אנתולוגיות המייצגות בית-הוצאה או כתבי-עת מסויים, או אנתולוגיות הערוכות על-פי עיקרון אחר כלשהו. את בסיס הפירמידה מהוות בימות הפירסום הראשוני של סיפורים קצרים, וגם כאן יש דירוג: מכתבי-העת המקומיים והאוניברסיטאיים,

ב"מוכרות", שיש לראות בו וריאציה שקופה למדי לגוף ראשון ומטאפורה לא שתומה ביותר לניכור העצמי של המספר. שיש-עשר מעשרים-וחמשת הסיפורים מסופרים בגוף ראשון, לרוב במהימנות "עובדתית" לפחות, ובשום מיקרה אין בבחירה זו ובהשלכותיה חריגה מעקרון ההסתברות. גם ברובם המכריע של שאר הסיפורים מאמץ הסיפר באופן עיקבי את נקודת התצפית ורצף החוויה של דמות אחת. ולסיכום עניין זה, אפשר לקבוע שכל האמצעים הנראטיביים המשמשים כאן, כולל הפואנטה החריפה ב"מורשתה של ריזול קיידש", אין בהם כל חידוש ביחס למסורת הריאליסטית של הסיפור-הקצר-העשוי-היטב.

לאחרים מסופרי הקובץ הזה הודבקה התווית "מינימליסט", במובנים שונים ובדרך כלל לגנאי. מבקר הנייריוק טיימס' אנטול ברויאוד כתב על סיפוריה של מרי רוביסון, שהם "צורה של אפליה מתקנת לטובת דלות החוויה". גם לריימונד קרבר יוחסו איפיוניים דומים, והוא הירבה למחות על כך, ובסוף חייו נטה להרחיב את היריעה ואף פירסם גירסאות מלאות יותר של סיפורים שכבר ראו אור. מכל מקום, ודאי שלא כל הסיפורים בקובץ הזה מראים על נטיות מינימליסטיות, וגם אלה שכן, אינם מקצינים מעבר לגורמות של לאקוניות שהוצבו בקלאסיקה הסיפורית של המינגווי וצ'כוב, בוקאצ'ו והמקרא.

מורת-הרוח מהכתיבה החדשה התמקדה לעיתים כמה שראו מבקריה כרדידות רגשית, פסיכולוגית ומוסרית. היה מי שהמציא את התווית the brand-name school (אסכולת המותגים) לניגוח יצירתם של סופרים כפרדריק ברתלמי. ההגנה העומדת לרשות הריאליזם החדש לגנוני היא הטענה הקלאסית של המימזיס: אני רק, או קודם כל, ראי; הרדידות והדלות מצויות בחוויה, הן נתון תרבותי, חברתי והיסטורי של העולם בתקופתנו; המשימה שלקחתי על עצמי היא לייצג נאמנה, ללא משוא פנים, את מה שאני יודע על העולם. אם תרבות הצריכה והפירסום ממלאה את העולם מותגים, אין מנוס משיקוף מצב זה ביצירה המימטית. האיכות המבוקשת היא הדייקנות: טעות בבחירת המותג המאפיין, זיוף בנימת הדיבור – אלה הפגמים שיש להישמר מהם. אם מוטב לעשות זאת במלים רבות או מעטות, קטנות או גדולות – זו כבר שאלה מישנית ביחס לעיקרון המימזיס. מייגע להזכיר שוב שפיטפוט אינו "עושר" ודיקציה מנופחת אינה "עומק".

ברור שאין כל ערוכה שהפואטיקה המימטית תוליד רק אמת, או שתוצריה יצליחו לתת ייצוג של כל המצוי בעולם, או יסתפקו רק במצוי בו. לא בכדי בחרתי לקרוא לספר דווקא "האנשים הכחולים": מאי בסיפור משקרת כשהיא אומרת שראתה אותם, ואפילו בגלויות ששלח בנה ממרוקו, שהן הבסיס לאזכור אותם "אנשים כחולים" בסיפור, כתב שרצה לראותם אבל לא

שאחת מהן (גלאנט) חיה שנים רבות ביבשת אחרת, אירופה, ומוצאת שם את נושאה. ג'מייקה קינקייד, לעומת זאת, היא בת האי הקאריבי אנטיגואה, אך היא חיה ועובדת בניו-יורק. למותר להדגיש שבכל המיקרים הללו לא התיימרתי לייצג את הקבוצה הנידונה מבחינת מישקלה באוכלוסייה או בחברה האמריקאית, ואף לא מבחינת החומרים התימטיים בסיפורים שבחרתי. יש, הן בספרות והן במציאות, היספאנר-אמריקאים, הומוסקסואלים, ילדים ועורכי-דין שחוייתם שונה לחלוטין ואפשר שאין לה קשר מהותי לשייכותם זו דווקא.

קשה ומסובך יהיה לפלח את אוכלוסיית הכותבים על פי קריטריונים סוציולוגיים, ומכל מקום המוביליות בחברה האמריקאית היא כזאת שמי שהגיע לדרגת סופר מוכר שוב אינו משוייך למעמד הצנוארון הכחול, אפילו אם ממנו הוא שואב את נשאו. רבים מהכותבים שייכים לסגל ההוראה של אוניברסיטאות שונות. יוצא מכלל זה הוא אד מילר, מכר אישי שלי, שמעולם לא זכה למעמד של סופר מוכר. אמת-המידה המעמדיית יכולה לחול איפוא בעיקר על השתייכותן של הנפשות הפועלות, ומבחינה זו מציג הקובץ הזה קשת רחבה והטרונגית מאוד, מהמילייה האריסטוקרטית הדרומי הוותיק של "מתנת הסורר" ועד ל"הילבליס" של איזור האפלאציים ב"שילה", מהנערות המונחנות של מוריסון ורדריגו והעבריינים של ג'ונסון ופורד ועד למצליחנים של מק'גואיין, דביוס וגריגניוס (שהם כמובן במובנים חשובים יותר – מוסריים, נפשיים, רוחניים – כשלונות).

הסיפורים כולם פורסמו לראשונה בשנות ה-80 (ומעט לפניהן ואחריהן), אך גיל מחבריהם נע בין פיטר טיילור, יליד 1915, ועד לאברהם רדריגו הבן שנולד ב-1969. מבחינת מקומות מוצאם ומגוריהם באים הכותבים כמעט מכל אזורי היבשת: החוף המזרחי, המערב התיכון, הדרום, המערב, צפון-מערב, קנדה. גם עלילות הסיפורים מציגות פיזור גיאוגרפי גדול; אך מפתיע אותי הגילוי, בשעת כתיבת דברים אלה ממש, שרק שניים מכל הסיפורים מתרחשים בבירור בכרך גדול ("אלנה" בניו-יורק, ו"למעלה בכדור פורח" בפאריס, מתוך ליבשת אמריקה, וללא שום דמות אמריקאית). כשזירת ההתרחשות היא ישוב מוגדר, טיבה נע בין עיר-שדה במערב ("שותפות"), דרך פרברים דרומיים ("מתנת הסורר", "מוכרות"), עיירות במדינת ניו-יורק ("אמנות החיים", "רציאטיבי"), אהיו ("קרח יפה"), איזוה ("משוחרר בערבות"), קליפורניה ("קיסר האוויר") או אנטריו ("הרבצות מלכותיות"), ועד לאי ("האנשים הכחולים", ככל הנראה נאנטקט שליד חוף מסצ'וסטס), פנימיה בניו-אינגלנד ("סמורגסבורד") ואיזור כפרי בניר-מקסיקו ("טובה"). סיפור אחד מתרחש בעיקר בפרו, המוגדרת בו אומנם כיעד של טיול לבני ארצות-הברית ("טיול"). "היד החובקת" מספר על אי קאריבי ללא שם, והנפשות הפועלות בו אינן צפון-אמריקאיות. עוד סיפור מתרחש בעיקר

המכונים "little magazines", דרך כתיבת מרכזיים ובעלי תפוצה רבה יותר בקהילה הספרותית והאקדמית, ועד לירחוני היוקרה המיסחריים הגדולים כ"פליבר", "אטלנטיק", "אסקווייר" וראש וראשון לכולם ה"ציריורקר".

חוכמת החיים המו"לית באמריקה נטתה עד לפני זמן לא רב להעניק רק לסופרים שכבר קנו להם מוניטין ברומאן או שניים את הזכות לכנס את סיפוריהם הקצרים בספר משלהם. מוסכמה מיסחרית זו עורערה מפעם לפעם, ובשנות השבעים במיוחד, על-ידי הצלחתו של ריימונד קרבר (שאף הוא נדחף להכריז כמה וכמה פעמים במהלך הקריירה שלו על רומאן בכתובים, אך מעולם לא הוציא לאור אלא קובצי סיפורים – ושירים). מכל מקום, בצפון אמריקה יוצאים מדי שנה מאות קבצים של סיפורים קצרים, חלקם מאת סופרים שכבר קנו להם מוניטין, וחלקם הימורים של בתי-הוצאה, בדרגות שונות של קאנוניות או מיסחריות, על שמות חדשים.

בתהליך הבחירה לא סוקתי שיטתית את כתיבה-העת, לא את הנידחים והעלומים ולא את המרכזיים והיוקרתיים שבהם. גם לא ניסיתי להרבות בקריאת קובצי סיפורים של יחידים מכל הבא ליד. היו מחברים שידעתי מראש כי ברצוני לכלול משהו משלהם, ובמיקרים אלה אכן ניסיתי לקרוא כמה שיותר מסיפוריהם כדי להגיע לבחירה הטובה והמתאימה ביותר. אבל השתמשתי גם באנתולוגיות קיימות שהתגלגלו לידי, כמו אלו של טוביאס וולף,² גלוריה נוריס,³ גנדי מרטין,⁴ ריצ'רד פורד,⁵ קלארנס מיגור⁶ וג'יי מק'אינרני,⁷ וכן בסידרת המיבחרים השנתיים של שנון ראוונל, ביחוד זה של 1987 בעריכת אן ביטי.⁸ "הצלבה" של סיפור מסויים בשתי אסופות או יותר שימשה לי לפעמים רמז חשוב. מרבית המחברים הכלולים כאן ידועים בזכות סיפוריהם הקצרים (קרבר, טיילור, גלאנט, דביוס, וולף, רוביסון ועוד), אך אחרים מוכרים דווקא כמחברי רומאנים (מוריסון, שזה סיפורה הקצר היחיד, ג'ונסון, מק'גואיין). הקובץ שבו נכלל סיפורה של אליס מגור הוא כעין רומאן בסיפורים, וסיפורה של ג'מייקה קינקייד הוכלל כפרק ברומאן (אם כי מצאתי תחילה באנתולוגיה של פורד). בסופו של דבר הבחירה נקבעה על פי הערכתי ליצירה הנידונה, שאותה שיקללתי בשאיפה ליצור גיוון ואיזון מבחינות רבות ככל האפשר.

כך יש כאן איזון מיספרי גם, שאינו לגמרי פרי המיקרה, בין סיפורים שנכתבו בידי נשים (11) ובידי גברים (14). כללתי סיפור אחד העוסק בחוויה הומוסקסואלית ("שימוש כפוי"). יש סיפורים של שתי סופרות אפריקאיות-אמריקאיות, סופר היספאני וסופרת יהודיה, העוסקים בבני קבוצתם האתנית (אם כי ודאי שאין לראות בגיבורותיהם נציגות בלעדיות של הקבוצה האמורה), אך לראבוני אין ייצוג לסיפורת שמקורה ועיסוקה בזהירות אחרות: אסינית-אמריקאית ואמריקאית-ילידית (אינדיאנית). מייצגות כאן שתי סופרות קנריות (ומכאן גם ההתעקשות של האיפיון "צפון-אמריקאי").

בווייטנאם ("חצות ואני עדיין לא מפורסם"), והשלכות המלחמה שם ממלאות תפקיד מרכזי ב"אמנות החיים" ושולי יותר ב"נתיבים מהירים". מעניין, ואף חשוב, לציין שבשלושה מהסיפורים ("נתיבים מהירים", "רוק ספרינגס" ו"שימוש כפרי") העלילה מתרחשת ברובה בכבישים מהירים בינמדינתיים. הדרך תמיד היתה מקום ספרותי רב-אפשרויות, אך בצפון אמריקה המרושתת והממונעת כרוך בה הווי חזק במיוחד של התנכרות לזהות ולאחריות של היישוב הקבוע.

ברור שאין כל הסיפורים המכונסים כאן אחידים מבחינת ערכם הספרותי ומישקלם האנושי. לא בכלום יש העוצמה המוסרית והפסיכולוגית של "מורשתה של רייזל קידיש" ושל "אינטימיות", היופי הלירי של "היד החובקת", רוחב ועומק הראיה של "אמנות החיים", האיבחון הקליני של תרבות שנות ה-80 המצוי ב"מוכרות" וב"האנשים הכחולים". זה גם לא יתכן. אבל בכל אחד מהם יש איזו חריפות, איזו ראייה, דייקנות של תיאור או דרך הבעה אישית שבזכותם מצאתי אותו ראוי להיכלל בפסיפס זה של הסיפורת הקצרה הצפון-אמריקאית בת-זמננו.

הערות לאחרית הדבר

¹ גם בסיפור "גשם" מוזכרת חיבתם של בני מזרח-אסיה לתבשילים מבשר כלב. ההצטלבות נראית מיקרית לחלוטין, ושמה לא? מלחמת וייטנאם, הבולטת מאוד ברקע סיפורו של גרדנר, ממלאת תפקיד מוצנע יותר ברקע סיפורו של אד מילר.

² Tobias Wolff, *Matters of Life and Death: New American Stories*, Wampeter Press: 1983.

³ Gloria Norris, *New American Short Stories 2: The Writers Select Their Own Favorites*, New American Library: 1987.

⁴ Wendy Martin, *We Are the Stories We Tell: The Best Short Stories by North American Women Since 1945*, Pantheon: 1990.

⁵ Richard Ford, *The Granta Book of the American Short Story*, Granta: 1992.

⁶ Clarence Major, *Calling the Wind: Twentieth-Century African-American Short Stories*, Harper: 1993.

⁷ Jay McInerney, *Cowboys, Indians and Commuters: The Penguin Book of New American Voices*, Viking: 1994.

⁸ Ann Beattie, *The Best American Short Stories 1987*, Houghton Mifflin: 1987.